

Kemal Čuzović

DEWEYJEVO POIMANJE DEMOKRACIJE

DEWEY'S UNDERSTANDING OF DEMOCRACY

Sažetak

Dewey je počeo svoju karijeru kao hegelovac idealist ali se postepeno udaljavao od idealizma i prilagodio eksperimentalizmu koji naglašava kontinuitet ljudske misli i naturalizma.

U svom intelektualnom angažmanu on je pokušao i da razumije i da transformira svoj svijet. On je advokat patricipatorske demokracije u kojoj su svi članovi društva uključeni u kreiranje zajednice kroz učešće u političkom, društvenom i kulturnom životu. Prema njemu, neo-hegelovska doktrina pokazuje da postoje duhovni principi u korijenu običnog iskustva i nauke i bilo kakva analiza uvjetne nauke će pokazati izvjesne ideje iza običnog iskustva koje su metafizičke a ne razborite. On podržava volju pojedinca i slobodu individualnosti. Individualnost može biti podržana samo gdje se društveni život smatra jednim organizmom u kojem je izvor postojanja ili svaki dio povezan s izvorom postojanja kao cjelinom.

Društvena teorija razumijevanja kao naročit i jedinstven moralni organizam koji se odnosi na individualnu slobodu unutar organskog društva. Individualnost ne znači izolaciju od drugih, nego izazov društvenih promjena unutar samorealizacije i moralne zajednice.

Deweyjeva filozofija je studija nauke, psihologije, društvenih odnosa, religije i drugih društvenih disciplina. Dewey identificira filozofiju s psihologijom, a psihologiju sa apsolutnim idealizmom. Filozofija daje značenje iskustvu, a on kaže da nema ništa u filozofiji što se samo ne pokazuje u iskustvu. Ovaj pogled Dewey zove filozofija gledišta.

Ključne riječi: *apsolutni idealizam, objektivni idealizam, demokracija, zajednica, nauka, psihologija*

Summary

Dewey began his career as a Hegelian idealist, but gradually move away from idealism and adopted an experimentalism which stressed the continuity of human thought and naturalism.

In his intellectual engagement he tried both to understand and transform his world. He is a advocate of the participatory democracy in which all members of the society are involved in creating the community through participation in political, social and cultural life. According to him Neo Hegelianism doctrine show that there is spiritual principle at the root of ordinary experience and science and any analysis of the conditional of science will show certain ideas behind ordinary experience that are metaphysical, not sensible. He was devoted to the Hegelian idealism as the concept of a concrete universal which supports the individual's will and freedom of individual. Individuality could be sustained only where social life was understood as an organism in which the well being of each part was tied to the well being of the whole.

Social theory understanding as peculiar and unique moral organism related to individual freedom within organic society. Individuality does not mean an isolation from others, but challenge of social changes within selfrealization and moral community.

Dewey's philosophy is study of science, psychology, social relations, religion and others social disciplines. Dewey identifies philosophy with psychology and psychology with absolute idealism. Philosophy gives meaning to experience, and he said that there is nothing in philosophy which does not show itself in experience. This view Dewey calls the psychological standpoint.

Key words: *absolute idealism, objective idealism, democracy, community, science, psychology*

Uvod

Značaj Deweyjevog djela očituje se u njegovoj težnji ka ostvarenju vlastitih ideja u realnom životu kroz pragmatički model

djelovanja. Na taj način slijedeći ideje pragmatizma suprotstavlja se apriornim fiksnim sistemima, dajući prednost aktivnom iskustvu. Razumijevajući svijet u okviru pojmova stalnog procesa i promjene i težnje ka praktičnim pitanjima, njegov interes u kasnijem periodu zaokupljaju pitanja društvene problematike. Za razliku od Hegelovog sistema apsolutnog idealizma, u kome je stvarnost na nivou duhovnog, Dewey je skloniji objektivnom idealizmu, dajući primat zajednici u odnosu na pojedinca, ali svaka individua ima slobodu mišljenja i udruživanja. Objektivni idealizam realizira se u demokratskom modelu socijalnog liberalizma, u kome demokracija predstavlja sposobnost svih ljudi da inteligentno razmišljaju i djeluju. Time svi ljudi imaju podjednake šanse za vlastiti doprinos zajednici, a kriterij vrednovanja ljudskog iskustva je znanost. Na taj način, Dewey pokazuje nužnost integriranja pitanja demokracije, zajednice, znanosti, kao i drugih srodnih disciplina.

Demokratski model društva

Cjelokupni život Dewey je posvetio pitanjima demokracije, naglašavajući njen središnji značaj u vlastitom intelektualnom doprinosu. Razumijevao je kao jedinstvo misli i aktivnosti vjerujući u kapacitet svih ljudskih bića da inteligentno rasuđuju, a ne u skup pravila određenih institucija. Samo iskustvo je cilj i sredstvo i usmjerava se u okviru znanosti. Slijedeći takve ideje, Dewey brani snažan osjećaj zajednice, što je vidljivo iz njegova negativnog stava prema dihotomiji na individualno i društveno. U političkom angažmanu kritizirao je klasične forme liberalizma i individualizma koje smatraju da ljudske individue postoje odvojeno i nezavisno od društva. Dislokaciju i raseljavanje lokalnih zajednica zbog industrijalizacije smatrao je glavnom prijetnjom moralnom karakteru demokracije, a rastuću korporativnost najvećom prijetnjom zajednici. U nastojanju prevladavanja takve situacije u djelu "Public Its Problem" naglašava značaj rekonstrukcije lokalne zajednice i kultiviranje javnog prostora u kojem bi se odvijale debate i diskusije. Pod zajednicom nije mislio na utapanje svake individualnosti, već na zajednice kao izraze lokalnog života, života pojedinaca. Javnost se jedino može prepoznati u lokalnom životu zajednice, kroz raznovrsnost i slobodu, tako da biti lokalni ne

znači biti izoliran. Usko povezana s interesima zajednice, država je ta koja poprima suštinsko značenje cilja kao kontrolirajućeg faktora svih oblika udruživanja unutar njenih granica, a individue su u njoj slobodne u smislu dobrovoljnog udruživanja, dok država ostaje regulator njihova djelovanja. Razna udruženja vremenom postaju transnacionalna i njihov utjecaj širi se daleko izvan njenih granica. “Dewey naglašava da ne postoji ništa sveto u institucijama države koje se nazivaju politička demokracija, i demokracija je sloboda, a umjesto toga one su obaveza, kritizirajući institucije za njihovu neadekvatnost.”¹ On ističe da je državni “interes spram etike i demokracije minimalan... navodeći da je suštinska doktrina demokratskog ideala da vlada postoji u službi zajednice”.²

Pitanje uma kroz prizmu idealističke filozofije (Deweyjeva rana faza mišljenja)

U tretiranju pitanja uma koji je usko povezan s Deweyjevim razumijevanjem zajednice, jer predstavlja jedinstvo cjelokupne sfere ljudskog iskustva, Dewey prihvaća Kantovo shvaćanje uma kao centra i organskog jedinstva rečenog. Pored Kanta, Dewey tretira i Hegelovo fokusiranje na dijalektičku metodu, koju slijedi posebno u ranom periodu svog angažmana, pomoću koje dolazimo do organskog jedinstva, te Hallovo naglašavanje svjesnih i nesvjesnih ljudskih stanja kao temelja. Ova problematika naročito dolazi do izražaja u Deweyjevoj disertaciji pod naslovom “New Psychology”, u kojoj govori o Kantovom idealizmu, neo-hegelijanizmu, te Hallovoj laboratorijskoj eksperimentalnoj metodi. Dewey tretira pitanja mentalnih fenomena, ali napominje da se mogu samo djelomično objasniti. Naime, on je sva iskustva pojedinaca, grupa i nacija kategorizirao, rekavši da ‘mi sada znamo više, mi znamo da (...) je vlastiti život individue povezan sa životom zajednice (...) i ujedno povezan s cijelom prošlošću linijom edukacije, tradicije i naslijeđa; znamo da je čovjek ustvari mikrokosmos koji u sebi objedinjuje bogatstvo svijeta (...) Znamo da je naš mentalni život (...) duga staza koju ne

¹ Westbrook.R.D., *John Dewey and American Democracy*, p.306.

² *Ibid.*, p. 307.

razumijemo i ona je s nejasnim značenjima koja je teško prikupiti i čitati; i beskrajno su kompleksna...; ukratko, mi ne znamo gotovo ništa o aktivnostima i procesima duše'. Dewey u svom radu postepeno napušta intuicionalizam psihologije, zajedničko čulo, i pozitivističke filozofe, koji su mu pomogli u njegovu filozofskom napredovanju, kao što su filozofija Williama Hamiltona, Milla, Humea, te se zalaže za vlastito istraživanje u budućnosti. Razlog treba tražiti u njegovu interesu za Hegela, koji ga je inspirirao i potakao na izučavanje historije filozofije i socijalne etike, tako da historija u najširem smislu postaje psihološki problem, nudeći ogromno bogatstvo materije, dok pojedinačni, svakodnevni život, nudi podatke i konkretne materijale za psihološka istraživanja koja se sintetiziraju zajedno s laboratorijskim istraživanjima. Dewey kreira novu psihologiju logike činjenica, procesa i života, ali i dalje su uočljivi stari nesporazumi pod utjecajem ranijih stavova, baveći se kvaziteološkim dinamičkim intuicionalizmom. Time novu psihologiju prožima odanošću, vjerskim stavovima i idealizmom, smatrajući da ne postoji nerješiv problem između vjere i razuma, jer nema razuma koji se ne temelji na vjeri, niti vjere koja nije racionalna u svojoj originalnosti. Međutim, Dewey se nakon afirmacije kroz filozofsko mišljenje vraća u posljednjem momentu regresiji u smislu slijeđenja starih stavova o vjerskom uvjerenju iz razloga odbrane crkvene kulture.

Razmatranje problematike socijalne filozofije (Deweyjev kasniji angažman)

Ozbiljniju aktivnost na polju socijalne filozofije započinje u ljeto 1881. godine. Naime William Torrey Harris, urednik "Journala of Speculative Philosophy", dobija rukopis od Deweyja pod naslovom "The Metaphysical Assumptions of Materialism", koji kasnije objavljuje ohrabrujući autora da nastavi istraživanja na polju filozofije. Dewey razvija filozofiju koja traži jedinstvo teorije i prakse, ilustrirajući ovo jedinstvo u svom radu kao kritički intelektualac i politički aktivist. Uzimajući ljudsko iskustvo kao polje istraživanja, njegov najvažniji cilj postaje pročistiti ljudske ideje, kao i društvene i moralne razmirice, bazirajući se

na konkretne probleme koje je primijetio u društvu. Kroz takav angažman socijalnu teoriju shvaća u okviru moralnog uvjerenja da je demokracija izraz slobode i cio svoj život posvećuje konstrukciji uvjerljive filozofske argumentacije, slijedeći aktivizam koji osigurava njegovu realizaciju. Tako utemeljena, Deweyjeva socijalna filozofija imala je jak utjecaj na američke ideale liberalizma i kulturu općenito. Smatrao je da je demokracija etički ideal, koji poziva ljude da grade zajednicu različitih mogućnosti gdje će svaki pojedinac moći ostvariti svoje posebne interese, kroz učešće u politici, društvu i kulturnom životu. Vjerovao je u kapacitet ljudskog intelektualnog rasuđivanja i aktivnosti, čime se udaljavao od mainstreama američkog liberalizma. Upravo dominantne američke liberalno-demokratske teorije odbijale su Deweyjevo demokratsko povjerenje u ideal učešća, smatrajući ga beznadnom utopijom i sprečavanjem socijalne stabilnosti. Drugi važan utjecaj na Deweyja imao je razvoj biologije, kao i identična koncepcija organizma i okoline, nudeći vitalnost nove psihologije kroz promoviranje socijalnih i historijskih znanosti, a ne izučavanje individue kao izolirane od svoje okoline. S obzirom na to da individuu ne možemo promatrati odvojeno od drugih procesa, isto tako i život predstavlja organizam kojem su imanentne ideje i ciljevi, ali negiranjem značaja apstraktnih ideja nominalističke logike Dewey se udaljava od Hegelovog apsolutnog idealizma prema objektivnom idealizmu uvodeći eksperimentalnu psihologiju. Nije podržavao sistem koji bi bio smatran važnijim od samih činjenica, ali je bio i protiv materijalizma koji naglašava značaj objektivnog idealizma u znanosti. Kako tvrdi Dewey, ako protjeramo boga iz suštine stvari, protjerali smo i ideale, a time i etiku. Da bismo izbjegli te pogreške, potrebno je teoriju i praksu etike učiniti kompatibilnim s duhovnom interpretacijom stvarnosti, a ujedno je učiniti identičnom s kršćanskim teološkim učenjem. Dewey je, kao sljedbenik hegelijanizma, smatrao da se božansko realizira unutar ljudskih relacija, odnosno da je božansko imanentno u okviru ljudskog. Time se pojmovi dobra, istine, svetog nalaze i realiziraju u relacijama između pojedinaca, ali je uvijek inklinirao intelektualizmu zasnovanom na logičkoj vezi ideja. Njegova vlastita filozofska teorija bila je

da se stvarna sreća čovjeka nalazi u njegovom društvenom angažmanu i kroz njega, a pokazuje se kao ljubav prema ljudima zajednički dijeleći njihove probleme. S druge strane, svoj teorijski background pronašao je kod Hegela, Morrisa i Greena. Dewey svoj interes premješta s klasičnog tretiranja života ka savremenom, a teorija dobija vitalnost dajući važnost ljudskim kategorijama.

Hegelova metafizička ideja jest ideja apsolutnog uma koji se manifestira u socijalnim institucijama, ali nema empirijski temelj već intelektualni, tako da je njegov sistem kategorija kriterij za sva znanja, ali nije usmjeren prema realnom, konkretnom znanju. Kategorije određuju prirodu objekata, i to kako se objekti odnose prema subjektivnim formama spoznaje, deducirajući se jedino iz razuma, što je sfera logike. Time dolazimo do samosvijesti kao unutarnje senzualnosti i ona ima prednost nad kategorijama koje konstituiraju individue kao objekte iskustva i nisu subjektivnog nego objektivnog karaktera. Kategorije su kao kriteriji istine organsko jedinstvo i zauzimaju fiksnu poziciju, a razum kao analitičan i sintetičan istovremeno pomiruje ove razlike u više jedinstvo. On je ujedno i afirmacija i negacija, jer ne bi bilo afirmacije bez njene suprotnosti, tako da razum uspostavlja dijalektiku u kojoj se razlike pomiruju u višem jedinstvu.

Vrijednost slobode u liberalnoj filozofiji

Ranije spomenuti američki eksperimentalni psiholog Green slijedio je ideje liberalizma odnosno koncept zajedničkog dobra kao mjere političke organizacije, te slobode kao najveće vrijednosti individualiteta, koja se razumijeva kao zahtjev da svaka individua razvija vlastite kapacitete. Sloboda je nešto čime svaka individua treba da raspolaže iako u osnovi ovisi o posredovanju institucija o kojim je i individua ovisna. Ovdje dolazi do izražaja nova liberalna ideja da država ima odgovornost kreirati institucije u kojima će individua efektno realizirati svoje vlastite potencijale. Na tom tragu Dewey počinje izgrađivati vlastitu socijalnu filozofiju smatrajući da je centralno pitanje filozofije društveno izbavljenje.

Pored toga, na američkom tlu veoma je značajan utjecaj Hegela i njegove socijalne i političke filozofije. Dewey nastoji religijske ideje, koje je preferirao Hegel, utjeloviti unutar demokratskih

društvenih institucija, shvaćajući taj zadatak kao borbu za pravednost i slobodu. Time dolazi do uspostave novog socijalnog poretka inspiriranog vjerom u humanizam, povjerenjem u znanost i religijskim osjećajem jedinstvene moralne svrhe. Znanost se u ovakvom demokratskom okruženju razumijeva kao izvor ohrabrenja i podrške, odnosno kao izazov vremena predstavljajući povjerenje u činjenice.

Povezanost religije i zajednice

Baveći se ovom problematikom, Deweyjeva filozofija se oslanja na naturalizam, humanizam i individualizam udružen s konkretnim moralnim normama i religijom, pružajući temeljne koncepte njegove socijalne filozofije. Religijski život nije ovisan o crkvenom učenju ili religijskoj dogmi, već se zasniva na osjećanju individualne svjesnosti. “On je shvatio da religijska dimenzija iskustva nije izolirana sfera, već aspekt dinamike životnih procesa i razvija se na ispravan način jedino kad je razumijevamo u relaciji spram cjeline.”³ Dewey je nastojao ostati na polju religije liberalni teolog, jer su i kršćanski liberalisti težili “prilagoditi vlastite institucije i mišljenje rapidnom razvoju i čestim turbulencijama unutar društvene sredine”.⁴ Smatrao je da je univerzum identičan Leibnizovom shvaćanju monadologije, gdje njegovu prestabiliziranu harmoniju razumijeva u terminima istinske demokracije kao poredak cjeline. Za Deweyja demokracija predstavlja davanje prednosti etičkom idealu u formi duhovnog jedinstva, jer su demokracija i etički ideal sinonimi. Etički ideal u ovom slučaju predstavlja kršćanska etika. Bog kao kosmički princip organskog jedinstva je ideal i predstavlja konačnu svrhu univerzuma, a realizira se unutar personaliteta svake individue.

Interes za pitanja zajednice pokazuje i u djelu “*Outlines of Critical Theory of Ethics*”, gdje objašnjava način kako harmonizirati filozofiju slobode i individualnu samorealizaciju spram pojmova zajedničkog dobra i socijalne harmonije. Zastupa stav fundamentalne pretpostavke da je za realizaciju individue nužna njena

³ Rockefeller. S.C., *Religious Faith and Democratic Humanism*, p.125.

⁴ *Ibid.*, p.126.

realizacija i u okviru zajednice čiji je individua član. Potrebno je odbaciti ukorijenjena mišljenja o podjeli ličnosti na dvije sfere, materijalnu i duhovnu. Upravo ova problematika bila je fokus njegovog istraživanja samorealizacije i koncepta slobode, te demokratske socijalne rekonstrukcije i znanstvenog istraživanja, uključujući i moralne vrijednosti. Praktičan okret u Deweyjevom mišljenju vidljiv je u njegovom tretiranju pitanja unapređenja edukacije za žene, kao i pitanja kapitala i radne snage. Bavio se i savremenim ekonomskim i industrijskim problemima, nastojeći ih razriješiti unutar konkretnih društvenih pitanja. Njegova socijalna svijest bila je u stalnom sazrijevanju, posebno u pitanjima ekonomske pravde. Vrijeme u kome je Dewey djelovao bilo je bremenito štrajkovima i sukobima između kapitalista i radnika. Zalagao se za razvoj industrije od prvobitnog drevnog kućnog preduzetništva ka velikim korporacijama. Međutim, oštro se suprotstavljao nemiješanju države u pitanja privatne inicijative, zalažući se za državnu kontrolu modernih korporacija i zaštitu prava radnika kroz uspostavljanje sindikata i kontrolu radnih uvjeta. Prema njemu, edukacija je ta koja nam pomaže u ostvarivanju demokratskih ideala. On je integrirao liberalnu demokraciju i eksperimentalnu metodu s edukacijom. Unutar eksperimentalizma i eksperimentalne metode dolazi do interakcije ljudskog bitka s njegovim svijetom. Razvoj školskog sistema u Americi i edukacijske znanosti temelji se na novoj psihologiji i socijalnoj znanosti, za čiji se razvoj i unapređenje zalaže. Imao je povjerenje u ljudsku prirodu, intelektualni interes te moralno dobro i kreativnost koji u konačnici doprinose socijalnom progresu.

Jedinstvo demokracije i edukacije kao esencijalnih pojmova Deweyjevog pragmatizma

Zadaća filozofije je reguliranje života zajednice i u rješavanju takvih problema filozofi se bave i kosmološkim, epistemološkim, kao i pitanjima logike i morala, ali prvenstveno socijalnim pitanjima. U tom okviru demokracija je fundamentalna metoda socijalnog progressa i reforme, a edukacija treba biti bazirana na znanstvenoj metodi u svom intelektualnom i moralnom poretku. Demokracija, eksperimentalizam i edukacija su povezani vrije-

dnosni ideali i zajedno s moralom predstavljaju srž Deweyjevog interesa u polju filozofije.

Dewey u sferi edukacije pravi radikalni okret spram ranijeg razumijevanja ljudske prirode i samorealizacije unutar neohegelijanskog sistema. On gradi naturalističku rekonstrukciju neohegelijanskog koncepta organskog jedinstva individualnog i univerzalnog u pravcu razumijevanja individualnog kao onoga što proizvodi univerzalno. Time se Hegelova ideja apsolutnog uma koji se realizira unutar socijalnih institucija odbacuje uspostavom empirijske baze u kojoj individua razvija vlastite potencijalitet zajedno s okruženjem. Individualni um se razvija u interakciji s individualnim i društvenim, tako da je, u Deweyjevom konceptu psihologije, individualni um u funkciji društvenog života. "Demokratski ideal obuhvata oboje opću socijalnu filozofiju, uključujući eksperimentalni metod i socijalnu rekonstrukciju i filozofiju samostalnog puta individue."⁵

Dewey zaključuje da je slobodna i otvorena komunikacija u srcu američkog načina života kroz kooperaciju i kreiranje socijalnog jedinstva. On se zalaže za jednake mogućnosti za sve ukidanjem svih vrsta barijera klasnih, rasnih, nacionalnih i drugih barijera. "Intelektualni instrumentarij organiziranja javne sfere je neadekvatan u smislu svoje otvorenosti. Veze koje održavaju ljude zajedno su mnogobrojne, čvrste i prefinjene. Ali su ujedno i nevidljive i neopipljive. Posjedujemo fizičke elemente komunikacije kao nikad prije. Mišljenje i njegov duh nisu komunicirani, i nemaju zajednička obilježja. Bez takve komunikacije javno će ostati u sjeni i formalizmu... Dok ne dođe do prelaska društva u zajednicu ona će ostati skrivena (komunikacija)."⁶

Deweyjeva politička filozofija

Deweyjev angažman na području političke filozofije vidljiv je u djelima "The Public and Its Problems", "Individualism, Old and New" i "Liberalism and Social Action". U periodu od 1928. do 1936. godine posjećuje mnoge zemlje u cilju njihovog upozna-

⁵ Rockefeller. S.C., op. cit., p. 239.

⁶ Dewey John, *The Public its Problems*, p.142.

vanja s idejama zapadne demokracije. Smatra da u “modernom demokratskom životu, većina aktivnosti ima za posljedicu utjecaj na druge. Tako da drugi nisu samo javnost, već oni kreiraju javnost. Socijalni akti ove vrste konstantno unose partikularizam javnog u svakodnevnu egzistenciju. Ove javnosti su dinamičke, uvijek u promjenama... Politika i političke organizacije koje kreiraju države direktno proizlaze iz javnosti”.⁷

U praktičnom smislu za vrijeme rada i djelovanja Deweyja događaju se mnoge promjene na američkom tlu, jer golem porast intelektualne energije, te ekonomske i političke promjene transformiraju društvo.

Iz spomenutog je vidljivo da se Dewey zalagao za socijalni liberalizam kao izraz objektivnog idealizma, koji je dao etičku interpretaciju demokracije kao realnosti. Dewey tretira organsko jedinstvo, kontinuitet i dinamizam, kao suprotnost svakom pasivizmu, vjerujući da je Hegelova logika suprotnost skolastičkoj formalnoj logici, koja je ostala na podvojenosti subjekt - objekt relacija, ali isto tako i dualizmu, mehanicizmu i senzacionalističkom empirizmu.

Pothvat rekonstrukcije filozofije, uvjet razvoja društva

Kad govorimo o stvarnosti u kojoj je Dewey djelovao, već tad se nazire neizvjesnost kapitalističkog tržišta i kontingencija koji dovode do subordiniranja znanja moći, tradicije invenciji i personalitetu, tako da Dewey govori o utilizaciji tradicije, u suprotnom moramo je napustiti. S druge strane, misao se treba baviti ljudskim potrebama, a ne nečim izvanljudskim, kao što je činio platonizam. Metanaracija nije važna za ljudsko djelovanje jer pod utjecajem znanosti ljudi postavljaju pitanja o životu umjesto o esencijalnoj biti čovjeka. Trebamo rekonstrukciju filozofije, napominje Dewey, jer tradicionalna filozofija ne može dati prave odgovore u smislu osmišljavanja a ne samo nalaženja značenja.

Kroz rekonstrukciju dolazimo u svijet neizvjesnosti koji nema skloništa od kontingencije, a ne svijet sigurnosti transcendencije, koja je uzrok otuđenosti od stvarnog svijeta. Empirizam je ranije

⁷ Martin Jay, *The Education of John Dewey*, p.388.

nastojao utemeljiti epistemološku osnovu, sve do pojave Quina, koji je odbacio dualizam tradicije na subjekt - objekt relacije, jer pragmatizam ne može čak ni voditi dijalog s tradicijom iz razloga što ne dijeli zajedničku premisu u smislu interesa za rješavanje pitanja koja postavlja tradicija. Metafizičke tradicije imale su zajedničku premisu: subjekt, istina, duh, pa su mogle polemizirati jedna s drugom. Rekonstrukcija filozofije jeste vrsta metode opservacije i eksperimentalnog testa kao uključenje znanstvene metode u filozofiji. Metoda je potraga za stvarima od ljudskog interesa, a ne dospijevanje. Filozofija je potrebna budući da je znanstveni razvoj nezreo i ne može proći iza fizičkih ograničenja.

Rekonstrukcija predstavlja istraživanje ka ljudskim moralnim činjenicama. Na polju etike teleološki je pojam u Deweyja sreća, kao uspjeh obavljene zadaće, i ona je aktivni proces koji Dewey naziva meliorizam, to jest mišljenje da se uvjeti uvijek mogu poboljšati u cilju svjesnog užitka; inače ne bi bilo drugoga praktičnog rješenja. Individue uspostavljaju društvo, a institucije su potrebne zbog pojedinaca. "Moralni zadatak čovječanstva nije kreiranje svijeta u skladu sa idealom već odgovarajući intelektualizam u kome je temelj značenja personaliteta i vrijednosti vidljiv jedino u aktuelnom svijetu."⁸

U Deweyjevom razumijevanju društva razlika između svjetovnog i duhovnog ne postoji, a etika se ne može temeljiti na prirodnim znanostima, jer bi time ostali bez etičkog ideala. Dewey postavlja zahtjev zamjene ideala fizičkog svijeta duhovnim principom, čime bismo bili u stanju izvesti rekonstrukciju i na planu poboljšanja aktuelnog ljudskog života. Inspiraciju za takvo shvaćanje Dewey nalazi u preslikavanju viđenja mentalnog života, koji se u njegovoj psihologiji razumijeva kao organsko jedinstvo na društvena pitanja, gdje je fizički život organska relacija i organizacija individua, koje se promatraju unutar konteksta društva. Prema tome, cjelokupna društvena egzistencija jeste zbog individua, omogućujući realiziranje ciljeva zajednice.

Ovim Dewey poentira da nova psihologija predstavlja realan kontakt sa životom i mišljenje se konstituira kao društveni akt, dovodeći do zamjene ideala duha idealom društva. Pokazao je

⁸ Dewey John, *The Quest for Certainty*, p.51.

da život možemo promatrati u cijelosti kao organski, čiji su dijelovi međusobno ovisni i u bliskoj relaciji, a samosvijest je vođena principima uma. Mentalna evolucija organski je povezana s duhom univerzuma, uvidjevši da treba povezati idealizam i novu znanost, bez utjecaja religije. Ali, postavljalo se pitanje: kako povezati sve ideje o religiji, moralu, Hegelu, psihologiji, samo-svijesti, te o socijalnim i političkim promjenama koje su ga nadahnjivale? Imao je povjerenje u hegelijanizam, ali to povjerenje nije bilo samo rezultat njegove sklonosti za dobro organiziran i koherentan sistem, već i rezultat njegove još uvijek žive vjerske tradicije. Ova podjela njegova identiteta učinila mu je svaki dualistički sistem privlačnim, a Hegelova sinteza mu je pomogla da nađe jedinstvo svojih stavova i dala mu je svojevrsan liberalizam u mišljenju. U Deweyjevom stavu može se vidjeti da je ispoljavao i kritiku spram Hegela, jer nikad nije u potpunosti bio zadovoljan Hegelovim sistemom racionalnosti.

U pokušaju razrješenja te dileme Dewey prelazi s tehničke metodologije na praktičnu i angažman od idealizma na socijalna pitanja, od apsolutnog ka individualnom, od apstraktnog do pojedinačnom, od Hegelove logike do logike istraživanja, od sistema do eksperimenta, od pobožne etike do etike kulture. Sve ove promjene su se kasnije pokazale i u njegovim radovima. U svojim radovima o psihologiji spojio je idealističko mišljenje s empirijskom psihologijom, ali idealistički jezik i Hegelov utjecaj slabi. Počinje se interesirati za primjenu psihologije na socijalna pitanja, čitajući eseje o demokraciji i politici, čime je uvećavao svoj demokratski entuzijazam.

Nastojanja oko jedinstvene znanosti, religije, psihologije kao samosvijesti i filozofije okrenute ka psihologijskom istraživanju ekonomskog društva proširuje na historijske i političke znanosti, upotpunjujući svoje vlastito iskustvo. Govorio je da je zbog neobuzdanog industrijskog razvoja došlo do degradacije demokracije, a budućnost može biti uspješna samo ako damo nadu svim slojevima društva. Demokraciju treba primijeniti i na industriju, kao i na civilne i političke sisteme. Uposleni imaju pravo osnivanja sindikata u cilju redemokratizacije industrijskog sistema. Dewey je slijedio kritiku demokracije prezentiranu od sira Henryja Mainesa, koji je bio na stajalištu da je demokracija ideal cjelokupne

društvene organizacije, gdje su individua i društvo u organskoj povezanosti, a prema Deweyju cilj edukacije i jeste pozitivan odnos s drugim ljudima. Rastom interesa za politiku njegov filozofski idealizam slabi, tako da njegova druga knjiga “Leibnizs New Esseys Concerning the Human Understanding”, napisana 1888. godine, pokazuje utjecaj neohegelijanske logike.

Deweyjeva preokupacija cio život bila su etička pitanja, a na njegove stavove najviše su utjecali utopijsko djelo “Looking Backward 1888” Edwarda Bellamyja i “Principles of Psychology” Williama Jamesa. Etički ideal postaje ideal zajednice blagostanja i jednakosti zasnovan na duhovnom principu, a ne na fizičkim uvjetima prirodne selekcije i borbe za preživljavanje, kako je prezentirano unutar evolutivne teorije. Eksperimentalna logika, koja će moral prosuđivati prema njegovu doprinosu na ispravljanju postojećih zala, dat će moralni značaj prirodnim znanostima. Time će one postati i humanističke i neće biti potrebe za dualizmima. Analiza posebnih situacija učinit će istraživanje obaveznim, a greške neće biti moralni grijesi, već pogrešne metode koje su indicija za reviziju. Konačni cilj nije savršenstvo kao ideal već stalno usavršavanje. Ipak, individue su stvarne, prirodne činjenice, a institucije su vještačke tvorevine, što znači da se individue trebaju tek izgraditi u društvenom smislu. One nisu nešto dato, konačno ili dovršeno, čime bi se njene aktivnosti svele na unutarnju subjektivnu dimenziju, već je potrebno stalno prilagođavanje zahtjevima okoline.

Zadaća demokracije jest da nam pomogne u uspostavljanju normi individualnog ponašanja. Njegovo mišljenje, kad je u pitanju društvena problematika, najbolje se vidi u tretiranju pojma “demokratski ideal koji za Deweyja znači utjelovljenje slogana francuske revolucije: sloboda, jednakost i bratstvo; kombinirajući slobodu i udruživanje, dolazimo do pozitivnog koncepta slobode, individua operira u svrhu zajedničkog interesa”.⁹ “Demokracija vjeruje u ljudsku jednakost i pouzdano pribavljanje uvjeta za rast svake individue kroz zajednicu.”¹⁰ “Dewey je govorio da je lijek za bolesti demokracije više demokracije.”¹¹ Deweyjeva težnja nadila-

⁹ Westbrook R.B., *John Dewey and American Democracy*, p. 92.

¹⁰ *Ibid.*, p. 534.

¹¹ Jay Martin, *The Education of John Dewey*, p. 389.

ženju podjela između teorije i prakse dozvoljava pristup konkretnim društvenim problemima svakodnevnog života i razumijevanju zajednice kao komunikativne i dijaloške, u kojoj svi participiraju u izgradnji boljeg i pravednijeg društva. Unutar eksplikacija o ciljevima društva Dewey povezuje etiku s društvenim aktivnostima, iz čega se može izvući zaključak da filozofija i psihologija trebaju postati društvene znanosti. Moral kao rezultat interakcije pojedinca i zajednice, unutarnjeg i vanjskog, predstavlja jedinstvo ljudske prirode.

Zaključak

Sumirajući dosadašnje, možemo konstatirati da se prema pragmatičkom pravilu značaj neke ideje određuje na osnovu njena propitivanja prema njenim posljedicama. Takvo strukturno i detaljno istraživanje nazivamo inteligencijom i ne možemo krenuti od univerzalnog pod koje bi supsumirali posebne slučajeve jer bismo otišli u predrasudu. Da bismo došli do svakodnevnih činjenica, potrebno je promatrati i istraživati individualne slučajeve. Djelovanje je specifično i individualno kada želimo postići zdravlje ili neko drugo dobro, i ono nam treba za nas, ne mimo nas ili u općoj formi. Kad stečena znanja upotrebljavamo u cilju klasifikacije pojedinačnog pod opće, padamo u predrasude i neuspjehe. Klasifikacije su oruđa za uvid kako bi trebalo djelovati, ali vrijednosti su analitičke i potrebne su specifične metode istraživanja, za šta se zalaže pragmatizam, a ne opće teorije. Intristička dobra odvojena su od interesa svakodnevnog života, a 'viši ciljevi' pružaju utjehu, bijeg u društvenu izolaciju, štiteći neodgovornost. Ako nisu povezani s ekonomskim ciljevima, oni su slabi, a ako jesu onda su prazni. Sreća se nalazi u uspjehu, a uspjeh znači koračanje naprijed ka uništenju nedostataka i zala. Utilitarizam je cijenio konkretno, ali se protivio generaliziranju i nestvarnoj moralnosti izvan ovog svijeta. Time konkretni postupci postaju ne posebno vrijedni, već sredstvo za postizanje zadovoljstva. Rad je postao zlo, a glavno je bilo osigurati posjed. Materijalno blagostanje se preferiralo, nasuprot naporima eksperimentalnog istraživanja, čime je nanesena velika društvena šteta. Kapitalizam je naslijedio takvo stanje stvari iz feudalizma, preferirajući komerc-

ijalizaciju i privatno vlasništvo, gdje poslovanje postaje sredstvo privatnog užitka, a ne razvoj kreativnih sposobnosti.

Ponukan navedenim činjenicama, Dewey se zalaže za rekonstrukciju koja će pomoći izmjeni i unapređenju ove situacije. Dajući obrazovanju mogućnost i značaj u rekonstrukciji, Dewey navodi da je cilj obrazovanja stalna rekonstrukcija iskustva, a ne težnja fiksnim konačnim svrhama koje uvijek gledaju u budućnost a ne u sadašnjost, jer se konačnost smatra moralnom neovisnošću, što vodi stagnaciji i izolaciji.

Dewey se prvenstveno bavio pitanjima demokracije, za koju kaže da je ugrožena ne samo izvana, od različitih izama, kao što su fašizam i staljinizam, nego i iznutra, od degeneracije samih uvjeta koji su nužni za rast demokracije. Za njega demokracija nije skup institucija i procedura, već reflektirajuća vjera u sposobnost svih ljudi da inteligentno rasuđuju, razmišljaju i djeluju.

Znanost je jedini pouzdan kriterij za usmjerenje našeg iskustva, a iskustvo je u stanju da stvara znanost. Na taj način Dewey povezuje demokraciju i znanost. Dakle, domena njegova interesa jesu sve ljudske djelatnosti - od kulture, obrazovanja, psihologije, prirodnih i društvenih znanosti, politike i ekonomije. Očituje se da pragmatizam ne može voditi dijalog s tradicijom, jer ne dijele zajedničku premisu, iz razloga što se tradicija bavi pitanjima metafizike, a nasuprot tome Dewey daje filozofiji skromniju ulogu u smislu bavljenja pojedinačnim idejama, a kroz to zalažući se za supstancijalni idealizam. "Kraj filozofije ...nije ... ukidanje filozofije, ili odbacivanje filozofijskog mišljenja i filozofijskih problema, već odustajanje i prevladavanje postavki metafizike prosvjetiteljstva. To je i kraj filozofije kao gospodarice znanosti i, istovremeno, novi početak u kome se filozofija otvara za multidisciplinarnu pristupe u razumijevanju svijeta i povijesti..."¹² U poimanju društvene problematike Dewey pojedinca promatra unutar društvene organizacije, a ne kao izolirana pojedinca, očitujući sličnost s Platonovim učenjem koji također daje prednost, u ovom slučaju, državi u odnosu na pojedinca. Prema tome, "razvoj demokracije Dewey ne promatra odvojeno od ukupnih tendencija vremena, prije svega od razvoja znanstvenog mišljenja.

¹² Samir Arnautović, *Filozofijska ishodišta moderne*, str. 130.

On će rast demokracije neposredno povezivati sa razvojem eksperimentalnog metoda u znanostima, idejom evolucije u biološkim znanostima i industrijskom transformacijom”.¹³ Pragmatizam se pokazuje kao filozofija u službi života, ostvarujući se u društvenim funkcijama u okviru aktivnosti i djelovanja koji, ako su ispravni, onda je i mišljenje ispravno. I u tim navodima pokazuje se Hegelov utjecaj prema kome se kosmički duh reflektira unutar čovjeka, dovodeći sebe do samoispoljavanja, postižući samosvijest u čovjeku, a ne u nečem transcendentnom. S obzirom na to da je utjelovljen u pojedinačnom, on sebe mora nadići tako da njegova suština postaje egzistencija ljudske društvene zajednice postajući objektivni duh.

“Središnji politički imperativ za Deweya je bio razvijanje zajednice koja će omogućiti uvjete za rast kroz učešće u zajedničkom životu, a to učešće je suštinsko za samorealizaciju.”¹⁴ Pragmatizam nastoji utemeljiti sve znanje na sistemu istraživanja, kroz dijalog između istraživača, a u znanosti se ne nalazi nikakva utemeljiteljska istina. Pažnja je posvećivana procesu istraživanja kroz dijalog, a ne na sistemu utemeljenih predstava. Zadaća mislioca, prema pragmatičarima, jeste osigurati nove metafore koje su u službi zajednice, pa samim tim mjerilo upotrebljivosti metafore predstavlja Deweyjev politički odgovor. Za Deweyja, kao i za Hegela, individualna ljudskost počiva na njenu doprinosu društvenoj slobodi kao naslijeđu Francuske revolucije. Metafora slobode može biti odbačena ako dođe do generiranja novih metafora. Jedan od takvih primjera mrtvih metafora kao doslovnih istina koje kočje progres jest metafora o nužnosti utemeljenja zapadnog demokratskog društva. Prema tome, napor intelektualne redeskripcije treba biti usmjeren na smanjenje ljudske patnje, što se ogleda u pridavanju značaja brizi za druga ljudska bića, a ne samo saznanju stvari, kroz težnje ka zajednici koje upućuju na praktičnost i dijalog.

¹³ Samir Arnautović, op. cit., str. 134.

¹⁴ Westbrook R.B., *John Dewey and American Democracy*, p. 546.

Bibliografija

Dewey J., *Early Essays and Leibniz's New Essays Concerning the Human Understanding*, Southern Illinois University Press 1969.

Dewey J., *Human Nature and Conduct*, Dover Publications 2002.

Dewey J., *Reconstruction in Philosophy and Essays*, Southern Illinois University Press 1988.

Dewey J., *The Quest for Certainty*, Southern Illinois University Press 1984.

Dewey J., *The Public its Problem*, Ohio University Press 1954.

Martin J., *The Education of John Dewey*, Columbia University Press 2002.

Rockefeller S.G., *Religious Faith and Democratic Humanism*, Columbia University Press 1991.

Westbrook R.B., *John Dewey and American Democracy*, Cornell University Press 1991.